

Ilona Slabová, Konstrukce ženskosti v raném novověku, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2008.

Posudek oponenta diplomové práce

Předkládaná studie se zaměřila na velmi široké téma, zkoumá konstrukci ženskosti v raném novověku. Jak ukazuje vlastní text práce, zaměřila se pozornost autorky na česky psané dokumenty z doby předbělohorské. Práce je rozdělena do šesti částí, které vytvářejí tři různé tematické celky. V první části autorka charakterizuje několik dobových pojednání o ženách a manželství, ve druhé části (kapitoly 3. a 4.) líčí vývoj konstrukce ženskosti od novoplatonismu až po raný novověk a ve třetí části (kapitoly 5. a 6.) rekonstruuje praktické postavení ženy v raněnovověké společnosti v Čechách.

Část, zabývající se dobovými pojednáními o ženách a manželství, je velmi přínosná, kvůli velkému rozsahu se však komentáře k jednotlivým dílům omezují na stručné shrnutí dedikací a charakteristiku obsahu. Je škoda, že práce neposkytla dostatek prostoru pro hlubší formální a obsahový rozbor zmíněných textů. Spisy, které si autorka vybrala, jsou vesměs needitované, takže jejich prostudování v různých historických knihovnách jistě vyžadovalo mnoho času a námahy. Vzhledem k velkému rozsahu diplomové práce zde však chybí charakteristika formy literárního díla, stejně jako informace o vzniku jednotlivých knih. Informace týkající se data a místa vydání těchto pojednání jsou všechna shromážděna v poznámce na s. 27-28 a v relevantních pasážích už čtenář nenajde ani jejich úplnou citaci. Stručný přepis obsahu se skutečně omezuje jen na obsah, takže chybí analýza slibovaná v úvodu a chybí také další otázky. Chronologické vymezení práce vybízí k otázce, jak čeští duchovní reagovali na reformaci a její postoj k ženě, a nastoluje také otázku, zda tato česká pojednání souvisela se zahraničními vzory. Mnohá díla z této doby nebyla originální, jednalo se o překlady či adaptace prací západoevropských humanistů. Chybí také kontext renesanční diskuze o vzdělání žen, kterou naši humanisté zajisté zaregistrovali (Především Juan Luis Vives, italští humanisté a Erasmus Rotterdamský). V charakteristice autorů a jejich motivace by také bylo vhodné více rozvinout údajnou úlohu církve. Autorka sice jednou zmíní, že dva autoři patřili k Jednotě bratrské (s. 27 a 42), většinou se však spokojí s paušálním konstatováním, že většina studovaných autorů byli církevní představitelé (s. 8, 25, 42), či že církev ovlivňovala názory na ženy (s. 58-67). V proměnlivé náboženské situaci 16. století by zajisté stálo za to, zamyslet se nad náboženskou příslušností autorů a na souvislosti s učením té které církve. Z hlediska názorového vývoje působí také trochu rušivě seřazení textů, které nerespektuje

jejich chronologické pořadí. Je to sice jen formální maličkost, ale mohla by usnadnit výklad o vývoji názorů na ženu ve zkoumaném období. Autorka se rozhodla řadit spisy dle jejich specializace, což je oprávněné, ale přesto je škoda, že se spisy jsou rozebrány jen izolovaně a bez nároku na rekonstrukci celkové diskuze. Obsahově však daná pasáž potvrzuje, že autorka získala skutečně hlubokou znalost českých názorů na ženu 16. století. Shromážděné informace by rozhodně stály za další zpracování a hlubší analýzu.

Další pasáž objasňuje dlouhodobý vývoj obrazu ženy ve velmi širokém časovém horizontu. Tato pasáž přináší velké množství informací z nejrůznějších historických epoch, ukazuje spojení ženského ideálu s biblickými vzory a církevní tradicí. Mylný je však výklad o novoplatonismu. Pokud se autorka vydala do tak vzdálených souvislostí, měla by vyzdvihnout především odlišnost koncepce Aristotelovy a Platonovy, které ovlivňovaly názor na ženu až do 19. století. Velmi podrobný a svědomitý je výklad k právní situaci žen v předbělohorských Čechách. V rámci středověkého pohledu na ženu by měl být zmíněn také Gratiánův dekret, základní dokument středověkého práva. Výklad právních norem týkajících se žen, je v poslední pasáži doplněn i o líčení konkrétních příkladů. Jedná se o doklady získané z archivních pramenů, jejichž uplatnění svědčí o velké erudici a neobyčejném úsilí, které autorka při své práci vynaložila. Někdy však takové doklady nejsou zcela nutné. Např. skutečnost, že ženy mohou využít své půvaby k tomu, aby získaly pozornost mužů, není třeba dokládat archivním pramenem (s. 79). Byť nepopírám, že popsané případy jsou skutečně zajímavé. V neposlední řadě i v této pasáži dokládá autorka svou hlubokou znalost předbělohorské literatury, neboť zde využívá další dobová mravoučná pojednání, jimiž ilustruje situaci žen v manželství a v každodenním životě. Kromě nich však využívá i tvrzení z dříve charakterizovaných mravoučných prací. Pokud by však práce neměla tak široký tematický rozsah, bylo by zajisté i v této pasáži záhodno zastavit se u funkce utrakvistické konzistoře a soudní praxe manželských pří.

Ještě před závěrem si dovoluji doplňující poznámku k úvodnímu přehledu bádání. Autorka se příliš utápí v přemíře údajů o jednotlivých pracích a ve vývoji genderového výzkumu se spoléhá na zprostředkující české články, které tento vývoj podávají ve stručné a zkrácené podobě. Z úvodní pasáže vyplývá určitá dezorientovanost, v níž se každodennost, škola Annales, historická demografie a gender studies spojují do jednoho mohutného proudu, jenž autorka označuje jako „historicko-antropologický přístup“. (s. 10). Opakovaně se zde však směšují dva zásadně odlišné přístupy k historickému poznání. Na jedné straně snaha poznat „historickou realitu“, což autorka dokládá oddělováním ideálů od skutečnosti, hledáním

každodennosti, na druhou stranu deklarovaný „konstruktivismus“, k němuž se autorka hlásí hned v úvodu své práce (s. 8). Ten je třeba chápat jako princip poznání, který není omezen jen na gender studies, ale zasáhl kulturní dějiny obecně. Vymezení genderu jako nové kategorie historického výzkumu souvisí hlavně s americkou filozofií a literární vědou 70. a 80. let. V tomto ohledu je zcela zásadní studie Joan Scott „gender a useful category“ z roku 1986, která tato východiska zajisté přiblíží nejlépe. Výraz konstruktivismus je v tomto směru příliš silný. Historický výzkum genderu netvrdil, že na ženě je vše vykonstruováno, ani že vše je sociálně podmíněno. Někdy byly tyto studie takto chybně vyloženy, popř. kritika donutila historičky genderu od takových pozic ustoupit. Za všechny jmenujme Elisabeth Badinter a její přehnané názory na vykonstruovanost mateřské lásky. „Konstruktivismus“ jak jej líčí autorka, by také vydával ženskou identitu za výsledek tlaku abstraktních ekonomických a politických sil a ženy za pasivní trpitelné subjekty. Tento přístup byl charakteristický pro starší „dějiny žen“, nikoli pro gender. Platí, co napsala Laura Lee Downs: „If woman is just an empty category, then why am I afraid to walk alone at night?“ Shrnu zásadou, že pro celkový přehled bádání je třeba ubrat na jednotlivých titulech, číst přímo původní zdroje a nikoli zprostředkující české články a hlavně se seznámit s obecným vývojem filozofie genderu. Není nutno ji znát podrobně, ani s ní souhlasit, ale je nutno mít přehled.

Práce celkově dalece převyšuje standard i nároky kladené na diplomové práce. Je jen škoda, že kvůli širokému záběru nezbyla příležitost pro důkladné zpracování deklarovaného tématu, tedy konstrukce ženskosti. Doufám, že mé připomínky přispějí k tomu, aby autorka zpracovala shromážděné informace v dalších studiích a vydala je časopiseckou formou. Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji klasifikovat známkou

výborně



PhDr. Ivo Cerman, Ph.D.

20. 8. 2008